

Uitvoeringsagenda Landbouw 2025-2030

December 2025

provincie
Zuid-Holland

Samenvatting

Landbouw in transitie: technologie, natuur en nieuwe verdienmodellen als motor voor verandering

De landbouw in Zuid-Holland staat voor grote veranderingen. Om toekomstbestendig te blijven, zijn innovatieve oplossingen nodig die inspelen op de uitdagingen van nu: klimaatverandering, waterdruk, biodiversiteitsverlies en veranderende markten. Door boeren perspectief te bieden via ruimtelijke duidelijkheid, doelgerichte ondersteuning en stimulering van innovatie, helpt de agenda agrariërs om duurzaam en economisch houdbaar te ondernemen. De provincie zet daarom in op drie transitiesporen:

hoogtechnologisch, natuurinclusief en multifunctioneel. Elk spoor biedt boeren een pad naar een weerbare, rendabele en maatschappelijk gewaardeerde bedrijfsvoering. Waarbij de drie sporen elkaar niet uitsluiten. Deze infographic laat zien hoe de provincie – via drie hoofdlijnen van beleid – concrete stappen zet in de uitvoering: ruimte bieden, bedrijven ondersteunen en innovatie aanjagen. Zo bouwen we samen aan een landbouw die waardevol is voor boer, bodem én samenleving.

BELEIDSAMBITIE 5: GEZONDE BALANS LANDBOUW, WATER EN NATUUR

3 TRANSITIESPOREN

Hoogtechnologisch

Natuurinclusief

Multifunctioneel

3 BELEIDSMAAATREGELEN

Ruimte voor landbouw

Toekomstperspectief

Kennis en innovatie

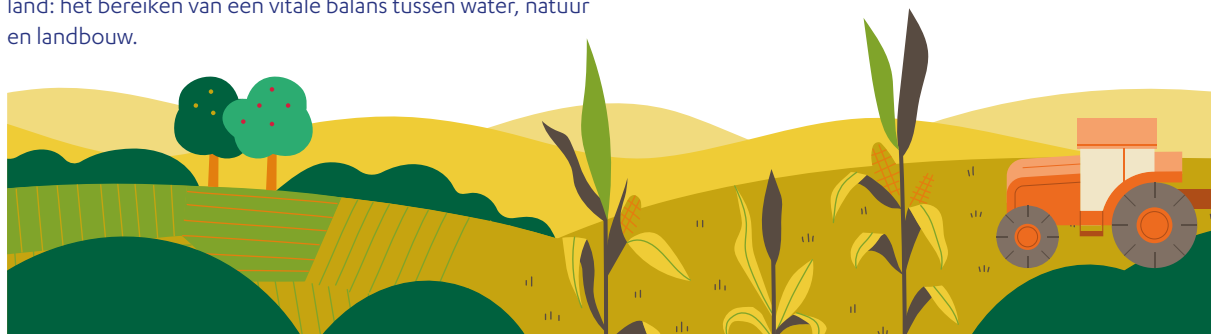
BELEIDSDOEL 5.2

Toekomstbestendige landbouw

Boer centraal, doelsturing, integrale kwantitatieve aanpak, meerdere transitiesporen

De provincie erkent nadrukkelijk het belang van agrariërs als toonaangevende voedselproducenten, dragers van een economisch sterke en maatschappelijk gewortelde sector én beheerders van het Zuid-Hollandse cultuurlandschap. Met deze agenda streven we naar een toekomst waarin boeren kunnen rekenen op een kloppend en eerlijk verdienmodel. Dat draagt niet alleen bij aan sterkere agrarische bedrijven, maar ook aan doelen als schoon water, meer biodiversiteit, regionale voedselvoorziening en een gezonde samenleving. Daarmee levert de agenda een directe bijdrage aan beleidsambitie 5 uit de Omgevingsvisie van Zuid-Holland: het bereiken van een vitale balans tussen water, natuur en landbouw.

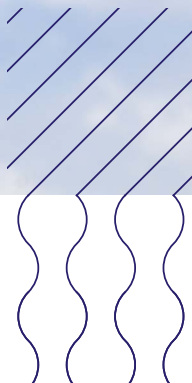
Landbouw wordt hierin niet benaderd als afzonderlijke opgave, maar als drager van landschap, ecosysteemdiensten en regionale voedselvoorziening. De agenda verbindt agrarisch ondernemerschap met bredere doelen op het gebied van bodem, waterkwaliteit, klimaat en biodiversiteit, en sluit aan op de uitgangspunten van de Zuid-Hollandse voedselvisie: duurzaamheid, voedselzekerheid, gezondheid en eerlijke ketens. Zo wordt landbouw opnieuw gepositioneerd als integraal onderdeel van een leefbare en toekomstbestendige provincie.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inleiding	4
Leeswijzer	6
1 Uitvoeringsagenda binnen het Omgevingsbeleid	7
2 Uitwerking maatregelen	10
2.1 Ruimte voor toekomstbestendige landbouw	11
2.2 Versterken van economisch duurzame en vitale landbouwbedrijven	17
2.3 Versterken en versnellen van (keten)innovaties	22
3 Planning	27
4 Financiën	28
5 Communicatie en participatie	30
Bijlage 1: Planning	32

Inleiding

De agrariër heeft meerdere belangrijke rollen in de provincie: toonaangevend voedselproducent, drager van een economisch sterke en maatschappelijk gewortelde sector én beheerder van het Zuid-Hollandse cultuurlandschap. De landbouwsector en de individuele boeren staan echter voor grote uitdagingen. Veel ontwikkelingen zijn ingrijpend en worden als bedreigend ervaren.

Deze uitvoeringsagenda bestaat uit maatregelen waar we als provincie zélf regie over hebben. We kiezen bewust voor ondersteunende en stimulerende acties, gericht op het versterken van individuele bedrijven en de sector als geheel. Dat is niet dé oplossing voor elke boer, maar geeft richting en perspectief. Daarnaast is er doorontwikkeling nodig van kennis en beleid.

We zetten in op een toekomstbestendige landbouw: een sector die zich kan aanpassen aan veranderingen en tegelijkertijd actief bijdraagt aan natuur-, water- en klimaatdoelen. Hierin werken we nauw samen met de boeren van Zuid-Holland. Het participatietraject met input van binnen en van buiten was waardevol bij de totstandkoming van deze Uitvoeringsagenda. Daarom gaan we die jaarlijks herhalen om draagvlak en voortgang te behouden. Hierbij zijn het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZHPLG), de Samenhangende Aanpak Natuurherstel en Economie (SANE) en de Ruimtelijke Puzzel Fysieke Leefomgeving belangrijke instrumenten om beleid te toetsen en uiteindelijk te laten landen in de gebieden. Om maar eens een toepasselijke beeldspraak te gebruiken: deze agenda is als jonge kaas, die de komende jaren nog moet rijpen.

In de begroting voor 2026 is €5,4 miljoen opgenomen voor Landbouw, waarvan 1,4 structureel en tweemaal €2 miljoen incidenteel. Een deel van deze middelen is, zoals onderbouwd in de voorjaarsnota, bestemd voor eerder toegekende projecten binnen het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZHPLG). Met deze inzet willen we de energie en betrokkenheid in de gebieden vast houden, ondanks het stoppen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Daar bovenop hebben de Provinciale Staten bij de behandeling van de Kadernota 2026 extra middelen beschikbaar gesteld. Deze zijn bedoeld om de transitie in de landbouw te versnellen, jonge boeren te ondersteunen en de inzet op biologische en natuur-inclusieve landbouw te vergroten. De komende maanden gaan we deze middelen zo programmeren dat ze maximaal bijdragen aan een positief effect voor de agrariërs in onze provincie.

In mijn visie zouden agrariërs toegang tot een portaal moeten kunnen krijgen waarin zij kunnen zien welke doelen er spelen in het gebied, welke effecten dit heeft op de bedrijfsvoering en welke regelingen en subsidies hierin ondersteunen. Hierbij hoort ook dat wat de boer realiseert, geborgd en geregistreerd wordt en toekomt aan hem of haar. Zowel voor dat datgene wat al is gedaan als wat men nog gaat doen in de toekomst.

Zo'n portaal is toekomstmuziek, maar met trots kan ik zeggen dat de eerste stappen hiertoe zijn gezet. Zo is begin 2025 een subsidieregeling landbouw vastgesteld. Hiermee kunnen melkveehouders, naast steun bij technische innovaties, ook subsidie krijgen voor het maken van bedrijfsverduurzamingsplannen. De implementatie van een landbouwloket is een ander mooi voorbeeld. Hiermee wordt toegang tot middelen en instrumenten vereenvoudigd, om agrariërs laagdrempelig te ondersteunen bij hun verduurzamingsstappen.

Ik ben ervan overtuigd dat we ondanks vele onzekerheden met de projecten uit deze Uitvoeringsagenda de beweging naar een toekomstbestendige landbouwsector kunnen versnellen. Ga je mee aan de slag?

Aad Straathof
Gedeputeerde Provincie Zuid-Holland
Portefeuille Landbouw & Visserij, Stikstof,
Personeel & Organisatie, Faunabeheer,
Veenweiden ZH-PLG en Groene Hart (NOVEX)

Leeswijzer

Dit is de eerste Uitvoeringsagenda Landbouw van de provincie Zuid-Holland. Hiermee geeft de provincie uitvoering aan haar landbouwbeleid zoals dat is opgenomen in het Omgevingbeleid Zuid-Holland, in de omgevingsvisie en het omgevingsprogramma.

Ambitie 5 van het provinciaal omgevingsbeleid pleit voor een vitale balans tussen water, natuur en landbouw in de provincie. Voor landbouw is dit in de omgevingsvisie uitgewerkt in beleidsdoel 5.2: Toekomstbestendige landbouw.

In de landbouwkoers 2025-2030 (Q4 '24) zijn drie maatregelen geformuleerd om dit beleidsdoel te behalen. Deze zijn opgenomen in het omgevingsprogramma:

- Ruimte voor toekomstbestendige landbouw
- Versterken economisch duurzame en vitale landbouwbedrijven
- Versterken en versnellen van (keten)innovaties

Deze Uitvoeringsagenda toont de inzet om deze maatregelen in de periode 2025-2030 uit te voeren. Per maatregel wordt beschreven *Wat* de provincie gaat doen gevolgd door *Hoe* dit gedaan gaat worden. Hierbij staan drie transitiepunten centraal: hoog-technologisch, natuurinclusief en multifunctioneel.

Diverse stakeholders hebben via een participatietraject bijgedragen aan het tot stand komen van deze agenda. Dit traject gaan wij jaarlijks herhalen.

De agenda is een eerste versie en is onderdeel van de beleidscyclus. Na herziening van het landbouwbeleid in het omgevingsbeleid wordt ook deze uitvoeringsagenda aangescherpt en aangevuld met nieuwe inzichten.

In deze agenda gebruiken we voor de afwisseling de term boer, landbouwer en agrariër. Hiermee bedoelen we 'een persoon die leeft van de landbouw, wat betekent dat **hij of zij** het inkomen verdient met het verbouwen van gewassen en/of het houden van vee.'

Binnen provincie Zuid-Holland bedoelen we met de term landbouw zowel veeteelt als akkerbouw, waarbij sierteelt (incl. bomen- en bollenteelt in de Greenports) onder tuinbouw valt.

Wanneer we spreken van 'wij' in de Uitvoeringsagenda bedoelen we de provincie: het opgaveteam landbouw samen met andere inhoudelijk betrokken ambtenaren die o.a. werken aan gebiedsprocessen, natuur, water en stikstofopgaven.

1 Uitvoeringsagenda binnen het Omgevingsbeleid

Voor de agrariër zijn wij één geheel: de provincie Zuid-Holland. Alle regels en maatregelen komen immers samen op het erf. Daarom staat het principe ‘de boer staat centraal’ voorop in onze kernwaarden, zodat we altijd nadenken over hoe het omgevingsbeleid in de praktijk uitwerkt.

Hoewel het Omgevingsbeleid niet altijd als een spannend onderwerp wordt gezien, is het hét beleidsinstrument van de provincie en de basis van onze organisatie. In dit hoofdstuk lichten we toe hoe de Uitvoeringsagenda Landbouw gepositioneerd is binnen het vigerend omgevingsbeleid, voordat we ingaan op op de inhoudelijke maatregelen.

Omgevingsbeleid Zuid-Holland

Het Omgevingsbeleid Zuid-Holland bestaat uit de Omgevingsvisie, het Omgevingsprogramma en de Omgevingsverordening. Het landbouwbeleid is in alle drie onderdelen opgenomen en wordt in deze uitvoeringsagenda concreet gemaakt.

De Omgevingsvisie van de provincie Zuid-Holland geeft aan waar de provincie voor staat. Zij beschrijft hoe de provincie de toekomst van de Zuid-Holland voor zich ziet. De Omgevingsvisie bevat verschillende onderdelen: in de ambities wordt omschreven waar we als provincie heen willen, de beleidsdoelen geven hier richting aan en de beleidskeuzes bepalen hoe de ambities bereikt dienen te worden.

Het Omgevingsprogramma laat zien welke maatregelen de provincie treft om de visie waar te maken, inclusief de onderliggende

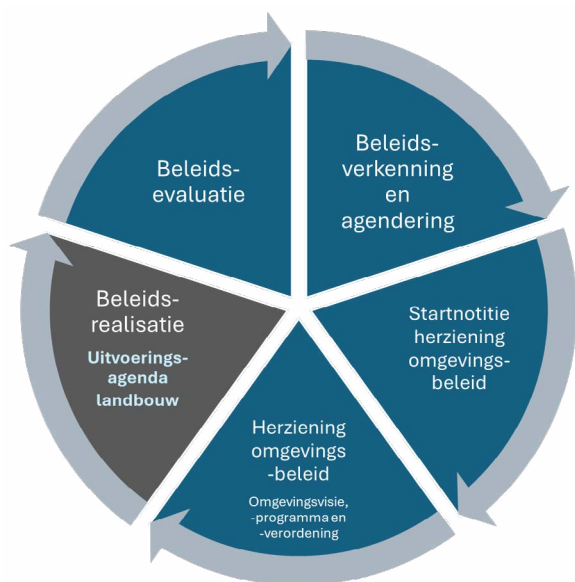
activiteiten. Voor landbouw zijn hierin drie maatregelen opgenomen, die in deze uitvoeringsagenda worden uitgewerkt.

De Omgevingsverordening bestaat uit de regels van de provincie betreffende de fysieke leefomgeving.

Met herzieningsrondes kunnen aanpassingen in het omgevingsbeleid worden gedaan. Deze worden gepland in de Lange Termijn Agenda (LTA) Omgevingsbeleid. Voor landbouw zijn enkele aanpassingen opgenomen in de lopende Herziening 2025. In 2026 start een modulaire herziening voor het landbouwbeleid.

Omgevingsbeleid Zuid-Holland

Vind [hier](#) het actuele Omgevingsbeleid van Zuid-Holland en de agendering in de Lange Termijn Agenda (LTA).

Figuur 1: beleidscyclus omgevingsbeleid

Ambitie 5 van de provinciale Omgevingsvisie werkt toe naar een ‘vitale balans water, natuur en landbouw’.

Om deze ambitie te realiseren, werken we aan een toekomstbestendige landbouwsector. In het beleidsdoel en de beleidskeuze Toekomstbestendige landbouw is uitgewerkt hoe de provincie dit wil bereiken.

De landbouwsector moet naast een steeds veranderend (geo)politiek klimaat ook omgaan met uitdagingen als de beschikbaarheid en verdeling van zoetwater, toenemende verzilting, achteruitgang van de natuur door te hoge uitstoot van broeikasgassen (o.a. stikstof, methaan en koolstofdioxide) afnemende biodiversiteit en weerextremen. Akkerbouw en veehouderij hebben op lange termijn baat bij een goed water- en bodemsysteem, natuurlijke plaagbestrijding en het verminderen van externe input (krachtvoer, kunstmest, gewasbeschermingsmiddelen). De positionering binnen ambitie 5 van het omgevingsbeleid geeft de zoektocht naar deze balans weer. Het gaat om inspanningen die ook natuur-, water- en klimaatdoelstellingen ten goede komen en zo natuur en landbouw weer in balans brengen.

Figuur 2: Ambitie 5 Provincie Zuid-Holland

Een toekomstbestendige sector is een sector die zich kan aanpassen aan veranderingen, actief bijdraagt aan natuur-, water- en klimaatdoelen en perspectief biedt voor mensen die er werken.

Deze uitvoeringsagenda vertaalt de teksten uit het omgevingsbeleid naar de praktijk: wat gaan we doen, wanneer en met wie om een toekomstbestendige landbouwsector te realiseren? De uitvoeringsagenda is dynamisch en gericht op een langjarige transitie. Europese en landelijke eisen en regels veranderen voortdurend en ook de landbouwsector verandert snel. Nieuwe ontwikkelingen worden gesignaleerd en onderzocht en kunnen leiden tot aanpassingen van het beleid. Daarbij volgt deze agenda de reguliere cyclus van het provinciaal omgevingsbeleid.

Om de ambitie ‘een balans tussen natuur, landbouw en water’ 1 te versnellen, zijn de gebiedsgerichte aanpak (ZHPLG) en de Samenhangende Aanpak Natuurherstel en Economie (SANE) in het leven geroepen. Beide hebben invloed op de inhoudelijke opvolging en de planning van de Uitvoeringsagenda Landbouw. Met geborgde stikstofreductie door het Rijk, ondersteunt door de provincie in het kader van SANE, moet vergunningverlening weer op gang worden gebracht. Dat is noodzakelijk om PAS-melders en andere agrariërs met vergunningenproblematiek te kunnen legaliseren. En het is randvoorwaardelijk om veel maatregelen in deze uitvoeringsagenda op een goede manier te kunnen realiseren. De activiteiten uit deze agenda dragen daaraan bij, maar vermijdt dubbelingen.

Figuur 3: Ambitie 5 en samenwerkingsverbanden Provincie Zuid-Holland

2 Uitwerking maatregelen

Om de overgang naar een toekomstbestendige landbouwsector te ondersteunen zijn drie beleidsmaatregelen in het provinciale omgevingsprogramma benoemd.

- Ruimte voor toekomstbestendige landbouw
- Versterken economisch duurzame en vitale landbouwbedrijven
- Versterken en versnellen (keten)innovaties landbouw

In dit hoofdstuk worden de drie maatregelen verder uitgewerkt. Voor alle drie gelden de volgende principes: de boer staat centraal, we sturen op doelen, ondersteunen ons werk met een integrale kwantitatieve aanpak en er zijn meerdere wegen naar een toekomstbestendige landbouw.

Samenwerking met de boer

Er is in de sector veel positieve beweging. Wij erkennen dit en maken daarom zoveel mogelijk gebruik van de aanwezige kennis en bereidheid om samen te werken. We blijven voortdurend in contact over het beleid dat wij ontwikkelen. De inzet die wij daarvoor vragen van de boeren waarderen wij, net als die van kennisinstellingen, met een passende vergoeding. Daarnaast proberen wij altijd vanuit de uitgangspositie van de agrariër te redeneren: hoe landt een wijziging in het Omgevingsbeleid op het boeren erf.

Doelsturing

We verkennen een aanpak waarbij we sturen op doelen. Doelsturing in de agrarische sector is een beleidsmethode waarbij de overheid resultaten of doelen voorschrijft (bijvoorbeeld en verbetering van de waterkwaliteit), en agrarische ondernemers zelf de vrijheid krijgen om te bepalen hoe ze deze doelen bereiken. Dit staat in tegenstelling tot middelensturing, waarbij specifieke, generieke maatregelen worden opgelegd, zoals verplichte vanggewassen of teeltvrije zones. Doelsturing is bedoeld om het vakmanschap van boeren te benutten, innovatie te stimuleren en duurzaamheidsopgaven effectiever aan te pakken. Ook wordt door doelsturing de inzet van voorlopers inzichtelijk gemaakt en beloond, omdat zichtbaar wordt dat zij al veel dichterbij de nagestreefde doelen zijn.

Integrale Kwantitatieve Aanpak

We ondersteunen onze keuzes vanuit een Integrale Kwantitatieve Aanpak (IKA). In deze aanpak wordt met kwantitatieve rekenmodellen (op basis van agrarische, milieutechnische en bedrijfseconomische aspecten) inzichtelijk gemaakt hoe agrariërs gedurende een langere periode kunnen verduurzamen en wat er financieel nodig is om de aanpassingen/transities stapsgewijs te kunnen maken. Meer hierover is te lezen onder maatregel 2.2.

Drie transitie sporen

In de transitie naar een toekomstbestendige landbouw staan drie sporen centraal: hoogtechnologisch, natuurinclusief en multifunctioneel. Deze sporen kunnen elkaar versterken en sluiten elkaar zeker niet uit. De transitie sporen en de keuzes en het ondernemerschap die de agrariër hierin heeft, zijn verweven in onderstaande maatregelen.

2.1 Ruimte voor toekomstbestendige landbouw

Binnen Zuid-Hollandse landbouwgebieden wordt gezocht naar een balans tussen toekomstbestendig ruimtegebruik en agrarische ontwikkelingen. De maatregel 'Ruimte voor toekomstbestendige landbouw' gaat over het beschikbaar houden van voldoende ruimte voor een toekomstbestendige agrarische sector. De provincie streeft naar zorgvuldig gebruik van landbouwgrond, zodat voldoende ruimte beschikbaar blijft voor een realistische extensive-ringsopgave, voedselproductie en agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Om de landbouwtransitie te ondersteunen hanteert de provincie een flexibele aanpak die ruimte biedt aan experimenten en nieuwe vormen van landbouw, met behoud van de karakteristieke landschappelijke waarden. Zo geven we de komende jaren gezamenlijk invulling aan het begrip toekomstbestendige landbouw. De visie op toekomstige landbouw, bijbehorende doelsturing en wet- en regelgeving wordt structureel geborgd in het omgevingsbeleid van de provincie. Waar nodig vertaalt de provincie dit door naar de omgevingsverordening: hier komen alle regels van de provincie met betrekking tot de fysieke leefomgeving samen.

2.1.1 Visie op toekomstbestendige landbouw

De huidige omgevingsvisie beschrijft dat de provincie zich inzet voor een toekomstbestendige landbouw. In volgende herzieningen wordt dit verder uitgewerkt. In de Ontwerp Herziening 2025 wordt met de beleidskeuze 'Toekomstbestendige Ruimtelijke Ontwikkeling' voorgesteld om een 'beschermingsgebied onbebouwde ruimte' te introduceren. Hiermee wil de provincie het onbebouwde gebied beschermen ten behoeve van enkele prioritaire opgaven, waaronder een toekomstbestendige en veerkrachtige landbouwsector. Met dit voorgenomen beleid wordt landbouwgrond beter beschermd tegen verstedelijking en blijft er voldoende ruimte voor de transitie naar een toekomstbestendige landbouw.

In 2026 start een Modulaire Herziening Landbouw, waarin we de landbouwvisie verder uitwerken. Daartoe onderzoeken we welke soorten landbouw op welke plek toekomstbestendig kunnen en kijken we hoe we functieverandering van landbouwgrond verder kunnen beperken. Hierbij kijken we ook naar de mogelijkheden van functiecombinaties van landbouw met andere opgaven in het landelijk gebied en verkennen we de mogelijkheden die nieuwe ruimtelijke functies als 'veenlandbouw' of 'landschapsgrond' hiertoe bieden – ook met het oog op het verdienvermogen.

De provincie wil duurzame, productieve landbouwgronden en -gebieden beter beschermen en gaat hier per gebied invulling aan geven. Samen met onze partners werken we in de gebiedsgerichte aanpak (ZHPLG) aan gebiedsplannen. Plannen die laten zien waar in de provincie, op korte en lange termijn, ontwikkelingen te verwachten zijn en hoe invulling gegeven gaat worden aan de diverse opgaven.

We vullen de komende jaren het Omgevingsbeleid steeds aan op basis van de inzichten die voortkomen uit onze activiteiten in de gebieden. Dit geldt zo nodig ook voor de regels in de verordening.

Wat

- Met onderzoeken, ondersteund met kaartlagen, gaan we de waarde en geschiktheid van landbouwgrond voor toekomstbestendige landbouw en voedselproductie inzichtelijk maken. De kaarten die zijn ontwikkeld voor 'water en bodem sturend' vormen hiervoor een onderlegger. Met behulp van de informatie uit onderzoeken en kaartlagen en in samenwerking met onze gebiedspartners en beleidscollega's ontwikkelen we een ruimtelijke strategie voor de landbouw. We vertalen deze ruimtelijke strategie naar het omgevingsbeleid.
- Samen met de ZHPLG-gebieden werken wij aan gebiedsplannen per deelgebied met mogelijke ontwikkelrichtingen. Deze plannen laten zien hoe de gebieden toewerken naar de verschillende doelen van de provincie. We werken hierin samen met de landbouwsector en andere partners in het gebied en zijn daarbij verantwoordelijk voor de ontwikkeling van passend landbouwbeleid binnen het provinciaal omgevingsbeleid en bijbehorend instrumentarium voor de beleidsrealisatie. Met het omgevingsbeleid kunnen we toekomstbestendige, productieve landbouwgronden en -gebieden beter beschermen.
- De provincie kent diverse (beleids-)programma's voor omgevingsbeleid en ruimtelijke ordening. Wij borgen het concept toekomstbestendige landbouw in verschillende processen en programma's, zoals de herzieningen van het omgevingsbeleid, het NOVEX-gebied Groene Hart, de gebiedsgerichte uitwerking van de ruimtelijke puzzel, SANE, het ZHPLG, de uitwerking van de voedselvisie en de nationale aanpak Ruimte voor Landbouw en Natuur.

Hoe

Voor een toekomstperspectief voor de landbouw is het van belang om de waarde en geschiktheid van landbouwgrond voor toekomstbestendige landbouw en voedselproductie af te kunnen wegen ten opzichte van andere ruimtelijke functies en doelen. Maar ook om combinaties van functies met landbouw te onderzoeken (denk aan voedselproductie in combinatie met energietransitie, waterberging, waterwinning, recreatie of nieuwe natuur). Daarnaast moet duidelijk zijn welke functies landbouw in verschillende delen van Zuid-Holland vervult en welke ontwikkelrichtingen er zijn. Dan kunnen wij onze visie op het toekomstperspectief onderbouwen met ontwikkellijnen die wij op de lange termijn willen faciliteren, inclusief bijpassend beleid. Dit vraagt om richting en een ruimtelijke strategie: welke vormen van landbouw stimuleren we waar?

Een van de maatregelen die worden onderzocht, en ook in de Samenhangende Aanpak Natuurherstel en Economie (SANE) en de Omgevingseffectrapportage van de Gebiedsgerichte aanpak is opgenomen, is gericht op overgangszones rondom Natura2000 gebieden voor het verminderen van drukfactoren op Natura2000 gebieden. We onderzoeken de maatregelen die nodig zijn om de drukfactoren te verminderen, die zowel negatieve effecten op de sector kunnen hebben, als kansen kunnen bieden.

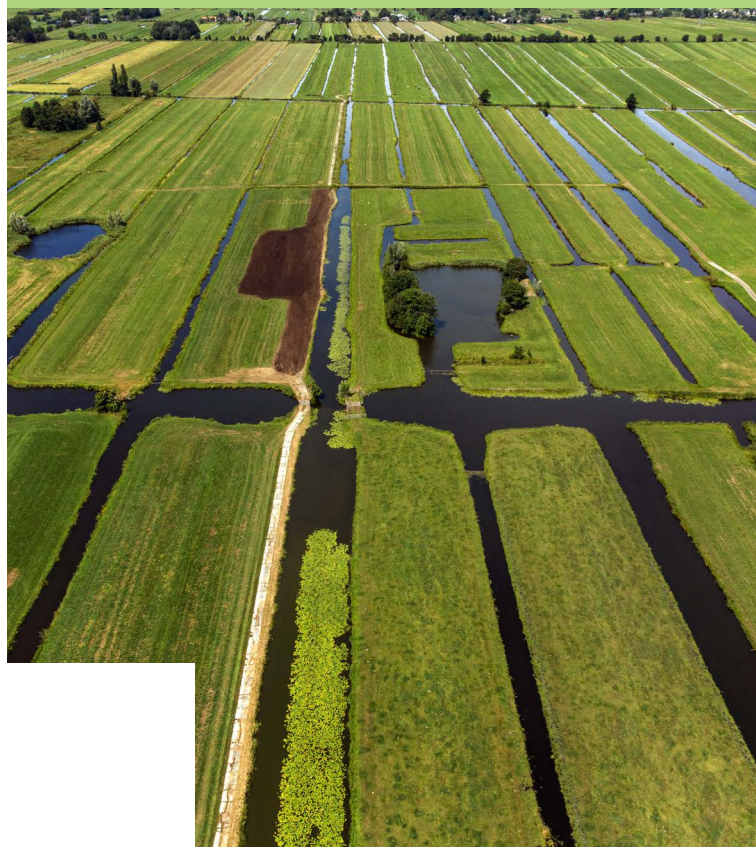
Het proces om te komen tot een ruimtelijke strategie, de weging van de waarde en geschiktheid van landbouwgrond en gebiedsplannen, vraagt betrokkenheid van de wetenschap, agrariërs, sectorvertegenwoordigers, gebieds- en ketenpartners, gemeenten, waterschappen en ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN). Wij ontwikkelen samen met alle belanghebbenden gedeelde taal en werken toe naar een gedeeld beeld van de situatie nu en in de toekomst. Wij doen dat onder andere met een klankbordgroep en diverse bijeenkomsten. Ook zullen we dit gesprek voeren via de bestaande netwerken in de ZHPLG-gebieden.

De ruimtelijke strategie en het daaruit voortvloeiende beleidskader zal worden gebruikt en geïjkt in de ontwikkeling van de landbouwperspectieven per kerngebied en voor de gebiedsvisies.

Landgebruikscategoriën veenweide

We verkennen, in samenwerking met ketenpartijen, de mogelijkheden om een nieuwe landgebruikscategorie voor veenweide toe te voegen aan de landgebruiksfuncties en het ruimtelijk instrumentarium. Hiermee kunnen we de beweging naar een hogere grondwaterstand ondersteunen en compenseren voor het tegengaan van bodemdaling.

Compenseren zou bijvoorbeeld kunnen middels de Compensatie Systematiek Veenweiden (CSV). Agrarische veenweide(percelen), die door peilopzet of uitblijven peilindexatie te maken krijgen met een productiebeperkend slootpeil van 40cm-mv of minder, worden dan met een 'handicapvergoeding' gecompenseerd. Deze vergoeding is minimaal kostendekkend en leidt bij voorkeur tot een verdienvermogen, bijvoorbeeld in de vorm van ha-toeslag of afwaardering. Ook wordt onderzocht hoe dit gecombineerd kan worden met weidevogelbeheer.

2.1.2 Heldere en realistische doelen

De landbouwsector staat voor steeds veranderende doelen als gevolg van maatschappelijke, ecologische en economische ontwikkelingen. Waar vroeger vooral werd ingezet op maximale voedselproductie, verschuift de focus nu naar duurzaamheid, biodiversiteit, klimaatadaptatie en dierenwelzijn. Boeren hebben te maken met strengere milieuregels, veranderende consumenteneisen en Europese beleidsdoelen, zoals kringlooplandbouw, het verminderen van stikstofuitstoot en het beschermen van weidevogels en -gebied.

De agrariër is speler in deze keten en op zijn of haar erf komen de doelen bij elkaar. Om te kunnen ondernemen en investeren is een helder speelveld met duidelijk doelen en spelregels van belang.

We werken, waar mogelijk, toe naar een overzicht van heldere en realistische doelen op zowel gebieds- als bedrijfsniveau. Het is belangrijk om te voorkomen dat we op korte termijn sturen op één enkele emissie, waarbij later blijkt dat investeringen moeten worden teruggedraaid of zelfs een averechts effect blijken te hebben op een ander doel.

Wat

- Inzichtelijk krijgen welke doelen op Europees, nationaal en provinciaal niveau de komende jaren invloed gaan hebben op de landbouw in Zuid-Holland en wat voor effect deze hebben op de landbouwbedrijven.
- Het opnemen en aanvullen van doelen in het Omgevingsbeleid, via de Omgevingsvisie, -Programma en -Verordening.
- Verder ontwikkelen van doelsturing binnen ons landbouwbeleid.

Hoe

We krijgen inzicht in Europese, landelijke en provinciale wet- en regelgeving, als wel doelen en ambities. We brengen het landbouwperspectief in bij opgaven binnen en buiten de provincie, zoals bodem, tuinbouw, water, natuur en klimaat. Maar ook in gebiedsprogramma's zoals ZHPLG, maatregelpakketten zoals SANE, of andere thematische programma's zoals de ruimtelijke puzzel, Water en Bodem Sturend en Circulair.

In de aanpak SANE zijn er maatregelen voorgesteld, die gezamenlijk verder worden uitgewerkt en vormgegeven. Denk aan het realiseren van geborgde emissiereductie en maatregelen om drukfactoren te verminderen rondom N2000 gebieden. Waar nodig nemen we nieuwe doelen op in ons omgevingsbeleid.

Het onderhouden van goede relaties en netwerken zoals ambtelijk en bestuurlijk is randvoorwaardelijk, denk hierbij aan partijen als o.a. LNVN, Interprovinciaal Overleg (IPO), gemeenten, waterschappen en andere ketenpartners. We nemen actief deel aan interne en externe ambtelijke overleggen en indirect aan bestuurlijke overleggen. Waarbij wij proactief adviseren binnen en buiten de portefeuille landbouw.

Biologische landbouw

De Europese Unie (EU) heeft een duidelijk koers uitgezet: in 2030 moet ten minste 25% van de landbouwgrond in de EU biologisch beheerd worden. Nederland loopt achter op deze doelstelling (6%), maar heeft met het Actieplan Groei Biologisch een eigen doel van 15% landbouwgrond biologische beheerd in Nederland neergezet. In Zuid-Holland is de uitdaging hiervoor groot, gezien de druk op landbouwgrond, hoge grondprijzen en sterke stedelijke druk.

De provincie Zuid-Holland werkt aan een systematische aanpak om bij te dragen aan de nationale en Europese doelen voor verduurzaming van de landbouw. De verdere ontwikkeling van de biologische landbouw speelt hierin een belangrijke rol, omdat deze aantoonbaar bijdraagt aan gezonde bodems, sterkere natuur en minder emissies.

We ontwikkelen doelsturing binnen ons landbouwbeleid verder. Doelsturing betekent dat we met betrekking tot de opgaven, zoals stikstofreductie en het verbeteren van waterkwaliteit, waar mogelijk sturen op doelen in plaats van op maatregelen. Boeren bepalen dan zelf hoe ze deze doelen bereiken. Dit geeft ondernemers ruimte om te innoveren en flexibiliteit om op hun bedrijfsspecifieke situatie in te spelen, met de doelen centraal. We ontwikkelen een integraal beleidskader doelsturing met een aanpak voor de korte en middellange termijn.

Hiervoor zoeken we de nauwe samenwerking met andere beleidsvelden, zoals water, natuur en stikstof. Voor het sturen op doelen zien we verschillende sturingsvormen die gecombineerd kunnen worden. Denk aan het vergroten van bewustwording en zichtbaar maken van prestaties, het stimuleren en belonen van prestaties en eventueel het normeren of bekijven van niet behaalde doelen. Zowel de ‘koplopers’ als het ‘peloton’ kunnen in beweging komen, door in een vooraf bepaalde periode, prestaties richting de bedrijfsspecifieke einddoelen te belonen en te stimuleren. In hoofdstuk 2.2.1 wordt dit verder uitgewerkt met bedrijfsspecifieke doelen (KPI's).

2.1.3 Stimulerende regelgeving en omgevingsverordening die bewegingsruimte biedt

Met behulp van stimulerende wet- en regelgeving worden agrariërs gestimuleerd om stappen naar een toekomstbestendige landbouw te zetten. Naast de provinciale koers wordt het beleid bepaald door actieve aansluiting bij landelijke en Europese kaders en programma's.

Opgave Kaderrichtlijn Water

De Kaderrichtlijn Water (KRW) heeft als doel de bescherming en verbetering van de waterkwaliteit in Europa. De KRW richt zich op het waarborgen van een goede ecologische en chemische toestand van oppervlakte- en grondwater. Met als doel dat al het water in de EU in een goede toestand verkeert, er drinkwater van te maken is en het een leefgebied vormt voor de planten en dieren die er thuishoren. De landelijke tussenevaluatie (2024) en de Tussenbalans Zuid-Holland (2025) laten zien dat er ondanks de geleverde inspanningen extra inzet hard nodig is. Bijvoorbeeld op bestrijding van exoten (rivierkreeften) en op het voorkomen van achteruitgang van grondwater. Ook ligt er rondom ‘stoffen’ een belangrijke opgave. Dit betreft vooral gewasbeschermingsmiddelen voor de sector land- en tuinbouw, biociden voor particuliere bedrijven en overheden, metalen voor o.a. de bouw en landbouw (veevoer en kunstmest) en industriële stoffen. Aanvullend is er ook een opgave rondom ‘nutriënten’.

De provincie wil zich maximaal inspannen voor KRW-doelbereik in 2027 in ons gebied. In de Tussenbalans zijn hiervoor concrete extra maatregelen geïdentificeerd die inmiddels in uitvoering zijn of binnenkort starten. ‘Emissies landelijk gebied’ is één van de vier pijlers, naast ‘emissie industrie en stad’, ‘inrichting en beheer’ en ‘onderzoek en monitoring’.

Wanneer er kansen worden gezien voor toekomstbestendige agrarische ontwikkeling, en deze zijn dusdanig kansrijk dat een beleidswijziging in de Omgevingsverordening wordt overwogen, kan er experimenteerruimte worden geboden door de provincie. We analyseren waar regelgeving knelt, toe is aan vernieuwing en welke ruimte er nodig is binnen bestaande wettelijke kaders. Dit kan gaan om experimenten voor bijvoorbeeld nieuwe teelten, circulair hergebruik van grondstoffen, biobased bouwen of nieuwe vormen van composteren en vergisten.

Wat

- Het actualiseren van de Omgevingsverordening ter bevordering van toekomstbestendige landbouw, door ruimte te bieden dan wel te begrenzen.
- Het inventariseren en reduceren van knellende wet- en regelgeving in de transitie naar toekomstbestendige landbouw.
- Het bieden van juridische- en experimenteer-ruimte voor innovatieve bedrijfstvormen.

Hoe

De provincie actualiseert de Omgevingsverordening zodat deze blijft aansluiten op nieuwe ontwikkelingen en inzichten. Waar nodig worden regels strenger, waar mogelijk bieden we meer ruimte of pakken we knellende regelgeving op.

Om tot reductie van knellende regelgeving te komen en experimenteerruimte te kunnen bieden wordt gestart met een inventarisatie in samenspraak met kennispartners en-netwerken, gemeenten en andere partners zoals omgevingsdiensten en waterschappen. Gebiedsinitiatieven zoals het Fieldlab Groene Hart worden hiervoor ingezet.

Waar mogelijk worden bestaande flexibiliteitsbepalingen benut, in aanloop naar nieuw te ontwikkelen beleid. Zo'n inventarisatie doen we bijvoorbeeld in het project 'Beschutting in de weide', waarin we samen met partners onderzoeken welke knelpunten er zijn in gemeentelijke of provinciale wet- en regelgeving met betrekking tot het realiseren van schuilgelegenheden voor vee.

Beschutting in de weide

Beschutting in de wei geeft vee schaduw bij hitte en extreme weersomstandigheden. Iets wat in het kader van klimaatverandering steeds belangrijker wordt. Het bieden van schuilmogelijkheid is ook een verplichting volgens de Wet Dieren, toch is in Zuid-Holland vaak geen beschutting aanwezig. In het project Beschutting in de Weide wordt daarom door de Hogeschool van Hall Larenstein gewerkt aan een bouwsteendocument om handvatten te bieden om beschutting in de weide te realiseren.

Ook belemmeringen rondom wet- en regelgeving wordt hierin meegenomen, ruimtelijke (gemeentelijke)regels worden namelijk vaak als belemmerend ervaren. Daarnaast is er aandacht voor ruimtelijke (provinciale) afwegingen die spelen rondom beschutting, weidevogels en open landschap en mogelijke meekoppelkansen zoals tussen beschutting en groenblauwe dooradering.

Of denk aan het project circulariteit begint bij de bodem, waar we i.s.m. boeren, kennis en overheid werken aan de juridische route om lokale en regionale organische reststromen, zoals bermgras, in te zetten als bodemverbeteraar (compost). In dit soort projecten wordt veel kennis en perspectief ontwikkeld op de on- en mogelijkheden van onze afvalwetgeving. Wanneer de regelgeving niet onze bevoegdheid is om te wijzigingen, doen wij mee aan werkgroepen van het IPO en het Rijk. Daarnaast bieden wij zo nodig ook ondersteuning aan gemeenten door bijvoorbeeld lerende netwerken te starten en door goede voorbeelden te delen.

Bokashi

Bokashi is een gefermenteerde bodemverbeteraar die lokaal wordt geproduceerd uit organisch restmateriaal (zoals maaisel of bladresten) via een luchtdicht fermentatieproces. In tegenstelling tot composteren komt hierbij geen CO₂ vrij en is het proces eenvoudiger te beheersen voor agrariërs. Gemeenten, waterschappen en terreinbeheerders passen Bokashi toe in samenwerking met boeren om het bodemleven te versterken en kringlopen lokaal te sluiten.

Onder het Programma Circulair Terreinbeheer is veel praktijkervaring opgedaan en uit onderzoek blijkt dat Bokashi veilig is voor mens en milieu. Toch staat fermentatie niet genoemd in de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet, waardoor structurele toepassing nu niet mogelijk is zonder ontheffing. Opname van fermentatie als aparte categorie bodemverbeteraar is nodig om duidelijkheid te bieden, toezicht te verbeteren en projecten voort te zetten na afloop van lopende pilots.

2.2 Versterken van economisch duurzame en vitale landbouwbedrijven

De provincie helpt agrariërs met deze maatregel bij het maken van toekomstbestendige keuzes voor economie en ecologie. Dit doen we door met onderbouwde cijfers inzicht te geven in de effecten van verschillende keuzes op korte en lange termijn, en door te laten zien welke stappen, opdrachten en subsidies bijdragen aan verduurzaming. Daarnaast stellen wij ook zelf subsidies beschikbaar. Naast provinciale subsidies is het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) een belangrijk instrument om duurzame landbouw, klimaatadaptatie en plattelandontwikkeling te stimuleren. Waarbij we ons bewust zijn dat subsidies geen structurele oplossing zijn, maar hopelijk wel een opstap naar een passender en completer verdienmodel.

2.2.1 Stimuleren landbouwbedrijven

De provincie wil agrarische ondernemers handelingsperspectief bieden en duurzame prestaties stimuleren en belonen. Dit wordt gedaan met een monitor op bedrijfsniveau en ondersteuning voor de

verduurzaming van het bedrijf, middels kennis en subsidieregelingen om het behalen van deze doelen te versnellen. Waarbij er ruimte wordt gelaten voor eigen keuze en ondernemerschap.

Wat

- Het ontwikkelen van een Integrale Kwantitatieve Aanpak (IKA), waarmee agrarische, economische en ecologische effecten van keuzes in beeld worden gebracht op bedrijfsniveau.
 - Melkveehouderij
 - Model (door)ontwikkeling
 - Bedrijfsondersteuning
 - Beleidsondersteuning
 - Akkerbouw (> 2026)
- Het door ontwikkelen van doelsturing naar een Kritische Prestatie Indicator (KPI) aanpak om duurzame prestaties (t.a.v. klimaat, natuur, water en bodemkwaliteit, etc.) op bedrijfs- en gebiedsniveau te bepalen, te monitoren en zo mogelijk te belonen. Dit doen we in drie sectoren: melkveehouderij, akkerbouw en bollenteelt (exclusief sier- en bomen- teelt).

Kennis en ondersteuning

- Het ontwikkelen en aanbieden van ondersteunende kennis- en leerprogramma's die bijdragen aan het behalen van duurzame prestaties.
- Het inzetten van commercieel onafhankelijke coaches Concrete instrumenten/aandachtsvelden
- Het ontwikkelen van subsidies zoals beleidsrijke Europese GLB subsidies en provinciale subsidies voor melkveehouderij en akkerbouw.
- Het strategisch inzetten van grondinstrumenten om de grondpositie van de provincie in te zetten voor toekomstbestendige landbouw.
- De ontwikkeling van een landbouwloket om de toegang tot informatie over opgaven, kennis, ondersteuning en subsidieregelingen makkelijker te maken.
- Het ontwikkelen van een lerend netwerk van en voor gemeenten om goede voorbeelden te delen en van elkaar te leren.

Hoe

Zoals benoemd bij de introductie van de maatregelen werken we vanuit een integrale kwantitatieve aanpak (IKA). In deze aanpak staat het agrarisch bedrijf centraal. Aan de hand van kwantitatieve modellen (gebaseerd op agrarische, milieutechnische en bedrijfseconomische aspecten) wordt een zo integraal mogelijk beeld geschetst en inzichtelijk gemaakt hoe agrariërs stapsgewijs kunnen verduurzamen en wat er (financieel) nodig is om de aanpassingen/transities stapsgewijs te kunnen maken. Daarbij wordt ook zichtbaar gemaakt hoe de verschillende doelen uiteindelijk samenkomen op het agrarisch bedrijf en wat dat betekent voor de bedrijfsvoering.

De modellen worden intern ontwikkeld, in samenwerking met externe experts en organisaties. De provincie wil daarmee een onafhankelijke en breed gedragen methode neerzetten. Deze aanpak wordt zowel voor bedrijfsondersteuning als voor beleidsondersteuning ingezet.

Voor de bedrijfsondersteuning zijn we gestart met de pilot Keuzecoach (2025/2026). 10 tot 15 melkveehouders worden gedurende een langere periode begeleid bij de transitie. In dit traject worden de rekenmodellen ingezet om samen met melkveehouders mogelijke toekomstscenario's door te rekenen en inzichtelijk te maken hoe ze stapsgewijs kunnen verduurzamen en wat de gevolgen van zijn voor de bedrijfsvoering.

Hierbij is veel aandacht voor de financiële gevolgen. Oftewel wat is er financieel nodig om veranderingen in de bedrijfsvoering stapsgewijs door te voeren en hoe kan daarbij worden aangesloten met regelingen voor verduurzaming van de veehouderij. De rekenmodellen zijn een instrument, als onderdeel van een breder traject. Aandacht voor de sociale kant van de transitie en de vraag hoe er betrouwbare afspraken gemaakt kunnen worden tussen overheid en agrariërs staan centraal. Met als hoofddoel het maken van een schaalbare methode.

Uiteraard wordt de kwantitatieve aanpak ook ingezet voor beleidsondersteuning en passend beleid. Op dit moment worden de modellen ingezet voor een kwantitatieve analyse van het Veenweidegebied als onderdeel van het SANE-traject (2025/2025). Zo wordt er gewerkt aan een kwantitatieve analyse van het veenweidegebied waarmee beter inzicht wordt gecreëerd in de opbouw en diversiteit van de populatie melkveehouderijen in het Veenweidegebied. Vaak wordt er in economische analyses gekeken naar een gemiddeld bedrijf. Met deze aanpak wil de provincie juist de diversiteit beter zichtbaar maken, omdat de uitgangssituatie van een bedrijf in belangrijke mate bepaalt welke verduurzamingsopties het meest logisch/haalbaar zijn en wat daar dan financieel voor nodig is. Daarbij gaat het onder andere om de omvang van een bedrijf, intensiteit, financiële positie, maar ook het gebied en de specifieke uitdagingen die daar bestaan.

Afhankelijk van de uitgangssituatie is het bijvoorbeeld voor de ene boer logischer om te kiezen voor emissie reducerende technieken (het hoogtechnologische spoor), terwijl voor een ander extensivering (het natuurinclusieve spoor) passender is. We verkennen hoe de kwantitatieve aanpak verder ingezet kan worden in de ZHPLG-gebiedsaanpak.

In 2026 wordt verkend of een vergelijkbaar model en aanpak ontwikkeld kan worden voor de akkerbouw.

KPI aanpak

De afgelopen jaren heeft de provincie ervaring opgedaan met doelsturing en een integrale KPI-aanpak in diverse projecten. Door doelen te vertalen naar een monitoringssysteem met KPI's op bedrijfsniveau worden duurzame prestaties zichtbaar. De boer kan zelf bepalen welke maatregelen hij neemt en de overheid en de keten kan duurzame prestaties belonen en stimuleren.

We sluiten aan bij wat er al ontwikkeld is op het gebied van KPI's, zoals de Biodiversiteitsmonitor akkerbouw/melkveehouderij, de landelijke KPI-Kernset (KPI-K) en ervaringen van andere gebieden. In lijn met de ontwikkeling van doelsturing binnen het landbouwbeleid schalen we de KPI-projecten binnen de akkerbouw, melkveehouderij en bollenteelt, verder op. Hiervoor zijn verschillende ZHPLG-aanvragen ingediend. Denk aan het project Biodiversiteitsmonitor Akkerbouw in de Zuid-westelijke en Zuid-Hollandse Delta (2026-2028). Doen we voor de melkveehouderij weer actief mee in het lopende KPI-project in Midden-Delfland (2025-2028). Starten we nieuwe projecten in de Krimpenerwaard en Alblasserwaard (2026-2028). En krijgt het project regiocertificering in de bollenteelt ook een vervolg (2025-2028). Door samen te werken interbestuurlijk, in de keten en met de boeren ontwikkelen we verder aan de KPI's, automatisering en databeheer, een integrale en gebiedsgerichte aanpak en leren in netwerken.

Kennis en ondersteuning

De provincie wil ondernemers zo goed mogelijk ondersteunen en faciliteren naar een toekomstbestendige landbouw. Dit doen we door nauw samen te werken met ketenpartijen om te komen tot kennis- en leerprogramma's, zoals benoemd in hoofdstuk 2.3. Voorbeelden zijn het Fieldlab Groene Hart en het kennisprogramma Bodem als Basis, waarin we samen met het Waterschap en LTO werken aan beter bodembeheer. We zetten in op commercieel onafhankelijke bedrijfscoaches die zowel op specifieke onderdelen van de bedrijfsvoering kunnen adviseren (zoals bodembeheer, nutriënten gebruik, gewasbescherming, voer, bouwplan) als op de integraliteit van die onderdelen. Aanvullend worden er subsidies ontwikkeld voor bedrijfsadvies en bedrijfsontwikkelplannen gericht op verduurzaming. De knelpunten en drempels die in deze processen naar voren komen worden doorlopend verwerkt in de beleidsontwikkeling.

Wij ondersteunen waar nodig gemeentes en waterschappen door goede voorbeelden te delen en kennis beschikbaar te stellen.

Jonge boeren

Het aantal jongeren dat het agrarisch bedrijf overneemt neemt gestaag af. Zowel in Zuid-Holland, als Nederland, maar ook EU-breed is dit een groot probleem. Tal van obstakels maken het niet gemakkelijk om het bedrijf over te nemen. We gaan aan de slag met instrumentarium voor de jonge boeren om hen te steunen. Nu al is er de regeling productieve investeringen van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB), waarin voor de jonge boer gunstigere voorwaarden gelden en een mooi afgebakend budget zit (in 2025 en 2026 ongeveer €4.500.000,-). Natuurlijk denken we ook na over een eigen, meer samenhangende mix van instrumenten. Zoals bijvoorbeeld het programma 'Jonge Helden' uit de provincie Noord-Brabant, waarbij een mix van coaching, advies en investeringsbudget zorgen voor een bewuste overname. Ook met het grondinstrumentarium (denk aan pachtvoorwaarden) kunnen we op termijn impact maken. Op dit moment onderzoeken we samen met het Hollands Agrarisch Jongeren Kontakt (HAJK), een vereniging van en voor jonge boeren en tuinders uit Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht, hoe wij hun kunnen ondersteunen zodat zij hun kennis en advies in kunnen zetten bij de ontwikkeling hiervan. Daarnaast zetten we in op lobby in Brussel om de belangen van (Zuid-Hollandse) jonge boeren te vertegenwoordigen in het nieuwe GLB.

Concrete instrumenten/aandachtstvelden

Subsidies

Op basis van signalen van buiten, wensen van de politiek, kennis, ondersteuning en de KPI-systematiek wordt bepaald welk instrumentarium nodig is om de agrariër te ondersteunen in de transitie naar een toekomstbestendige landbouw. We willen prestaties stimuleren door subsidies open te stellen voor maatregelen die bewezen bijdragen aan toekomstbestendige landbouw. Dit doen we door de ontwikkeling van beleidsrijke Europese subsidies GLB en de ontwikkeling van provinciale regelingen voor de melkveehouderij en de akkerbouw.

In de eerste openstelling van de nieuwe subsidieregeling landbouw (2025) kunnen melkveehouders financiële ondersteuning vragen bij de verduurzaming van het bedrijf. Bedrijfsontwikkelplannen, ammoniakreducerende technieken en meetsystemen voor ammoniakemissie worden gesubsidieerd met deze subsidie. Hierdoor worden melkveehouders ondersteund in de emissiereductie van ammoniak en de bredere verduurzaming. Ook voor de akkerbouw verkennen we de inzet van een subsidieregeling gericht op het verbeteren van duurzame prestaties op bedrijfsniveau. Denk bijvoorbeeld aan financiële ondersteuning voor maatregelen gericht op monitoring en meten van emissies, bodembeheer, watermanagement, reductie van gewasbeschermingsmiddelen etc. Voor beide sectoren wordt de subsidieregeling komende jaren (door)ontwikkeld.

Vanuit Europa zijn globale doelen en voorwaarden meegegeven voor de inzet van de GLB-middelen. Hierbinnen hebben we als provincie de ruimte om de subsidiemogelijkheden specifiek te maken voor de opgaven in Zuid-Holland. Daarnaast zetten we in op lobby in Brussel en het ministerie om de invulling van de nieuwe GLB-periode aan te laten sluiten op thema's die in Zuid-Holland belangrijk zijn. Door die koppeling ontstaat synergie tussen de doelen in de landbouwagonde en nationale en Europese doelen. Wij proberen de kansen die deze regelingen bieden optimaal te benutten maar zijn daardoor ook afhankelijk van politieke koerswijzigingen.

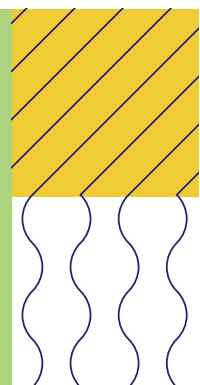
Grondinstrumenten

Grondinstrumenten zijn instrumenten in de ruimtelijke ordening die gebruikt kunnen worden om ruimtelijke ontwikkelingen te beïnvloeden en boeren te faciliteren in hun transitie naar een toekomstbestendige landbouw. Denk hierbij aan actief grond aankopen om deze te ruilen, te herwaarderen, langjarig te verpachten of in erfpacht uit te geven. Daarbij onderzoeken we ook de mogelijkheden van het concept landschapsgrond. We zijn samen met grondzaken aan het onderzoeken hoe en welke grondinstrumenten we zo effectief mogelijk kunnen inzetten om doelen te behalen, bijvoorbeeld bij de herziening Uitvoeringsnota Grondbeleid en de 'SANE-aanpak strategisch grondbeleid'.

Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)

Het GLB staat voor Gemeenschappelijke Landbouwbeleid, een Europees beleid dat landbouwer ondersteunt via subsidies en andere maatregelen. De belangrijkste doelen zijn het zorgen voor voldoende en betaalbaar voedsel, het garanderen van een redelijk inkomen voor boeren, het duurzaam beheren van natuurlijke hulpbronnen en klimaatbescherming, en het in stand houden van de economie en gemeenschap op het platteland. De eerste drie vormen de eerste pijler uitgevoerd door het ministerie van LNV. Voorbeelden zijn inkomenssteun (hectarepremie) en de eco-regelingen. Een deel milieubescherming en het levendig houden van de plattelandsgebieden vormen de tweede pijler onder het GLB. Voorbeelden zijn het Agrarisch Natuur & Landschapsbeheer (ANLB) en investeringsregelingen.

Het GLB kent steeds een nieuwe programmaperiode. Het Plattelandsontwikkelingsprogramma 3 (POP3) eindigt in 2025. Het Nationaal Strategisch Plan loopt van 2023 tot en met 2029 en de nieuwe periode start in 2028.

Landbouwloket

Om de toegang tot informatie, regelingen, kennis en coaches gemakkelijker te maken implementeren we het landbouwloket: één plek waar al het instrumentarium voor de agrariër overzichtelijk wordt aangeboden. Dit loket is ontwikkeld vanuit een GLB-pilot. Wij zijn de eerste provincie die het loket implementeert, en daarmee ook het loket verder helpt ontwikkelen. In de toekomst is er de wens om de aanpak van doelsturing hierin ook te integreren.

2.2.2 Versterken agrarisch landschap

Een toekomstbestendige landbouwsector is afhankelijk van een vitaal agrarisch landschap dat beschikt over de juiste ecologische randvoorwaarden. Het landschap moet randvoorwaarden bieden, zoals een vitale en gezonde bodem met goede sponswerking en nutriëntenbalans, voldoende en geschikt zoetwater, en functionele biodiversiteit die bijdraagt aan plaagregulatie en bestuiving. Waar hoofdstuk 2.2.1 zich vooral op het boerenland richt, richt deze maatregel zich erop hoe de provincie de randvoorwaarden van het landschap kan versterken. Hiervoor zijn ook andere overheden aan zet zoals de waterschappen bij de verdeling van schaarser wordend zoet water.

Wat

- Het doorontwikkelen van de aanpak voor natuur inclusieve landbouw, als gids voor gezonde voedselproductie, in aansluiting op de voedselvisie.
- We werken mee met beleidsdoel Natuur aan het doorontwikkelen van de aanpak boerenlandvogels en agrarische collectieven.
- Het stimuleren van biodiversiteit in een groenblauw netwerk via landschapselementen.
- Het verbeteren van de bodemkwaliteit door de kwaliteit mest te verbeteren en grondstofstromen te verwaarden en/of terug te brengen als bodemverbeteraar naar de bodem.
- Het verkennen van de verwaarding (en optimalisering) van mest- en nutriëntenkringlopen tussen verschillende ketens, bijvoorbeeld tussen akkerbouw en melkveehouderij.
- Bijdragen aan de beschikbaarheid en verdeling van zoetwater en het omgaan met verzilting. Het verbeteren van de (regionale) oppervlaktewaterkwaliteit door het inzetten van verschillende maatregelen, waaronder de ZHPLG-maatregelen (e.g. emissiecoaches, wasplaatsen etc.) en inzet ten aanzien van het weerbaarder maken tegen schade van de Amerikaanse rivierkreeft.

- Bijdragen aan het beperken van CO₂-emissie en bodemdaling voor toekomstbestendige veenweiden. Hiertoe wil de provincie onder meer een verkenning doen naar de effecten van een verbod op het scheuren van grasland in de veenweiden en de benodigde uitzonderingen.

Hoe

Een natuurinclusief landbouwbedrijf produceert voedsel en gewassen in harmonie met milieu, natuur en landschap door natuurlijke processen in de bedrijfsvoering te integreren, te zorgen voor een gezond bodem- en watersysteem, een aantrekkelijk landschap en meer biodiversiteit, passend binnen een economisch rendabele bedrijfsvoering. De Startnotitie Natuur inclusieve Landbouw (2023) wordt verder verdiept en verbonden met enerzijds de Voedselvisie PZH (2025), landelijke en Europese netwerken en doelen, maar ook in samenhang met initiatieven als Buitenland van Rhooen en de Groene Cirkel de Tuin van Holland. Aanvullend, en mogelijk later onderdeel van, worden initiatieven ondersteund gericht op agrobiodiversiteit. De provincie zet samen met de landbouw en natuur in op de ontwikkeling van een groenblauw netwerk. Door samen met bijvoorbeeld de Agrarische Collectieven de aanleg en het beheer van landschapselementen, zoals akkerranden, ecologisch beheerde sloten, heggen en bomen te stimuleren, kunnen we een belangrijke bijdrage leveren aan de agrobiodiversiteit en natuurlijke plaagregulatie. Een ander voorbeeld is het stimuleren van agroforestry. Ook verkennen we de oprichting van een landschapsfonds, waaruit groenblauwe diensten gefinancierd zouden kunnen worden.

Een belangrijke randvoorwaarde voor een gezonde en vitale bodem is dat voldoende nutriënten en organische stof wordt aangevoerd. De bemesting moet de nutriënten, nodig voor de productie van gewassen aanvullen, maar ook de bodem voeden met organische stof.

Als provincie zien wij een kans in het verbeteren van de inzet van dierlijke mest uit melkveehouderij regio's richting akkerbouwgebieden. Met 'de aanpak mest' worden diverse activiteiten uitgevoerd ter bevordering van het sluiten van regionale mestkringlopen, het terugbrengen van het mestoverschot en emissies en het verwaarden van de mest. Zo wordt het perspectief van mestvergistings vanuit verschillende achtergronden bekeken, worden verwaardingstechnieken geëvalueerd op

duurzaamheid en economische prestaties en de kansen voor het lokaal sluiten van mestkringlopen tussen akkerbouw en melkveehouderij verkend.

Bijvoorbeeld door regionale samenwerking tussen melkveehouderij en akkerbouw te stimuleren door de anonimiteit in de huidige mestmarkt te doorbreken. De activiteiten onder de aanpak Mest dragen bij aan de verschillende maatregelen van deze uitvoeringsagenda. Om te komen tot een toekomstbestendige regionale mestkringloop in Zuid-Holland, zet de provincie in op een verkennende en faciliterende rol, met aandacht voor zowel duurzame bodemkwaliteit als economische haalbaarheid voor boeren.

Daarnaast zetten wij ons als provincie samen met de landbouw en andere partijen (zoals openbaargroenbeheerders) in om nutriënten van buiten de landbouw in te zetten als bemesting. Grondstoffen zoals natuurlijk reststromen, RWZI (rioolwaterzuiveringsinstallatie), GFT (Groente-, Fruit- en tuinafval) etc. geven in potentie waardevolle nutriënten om middels de landbouw terug te kunnen brengen naar de bodem. Een voorbeeld hiervan is het project 'Circulariteit begint bij de bodem' waarin agrarisch ondernemers uit de Hoeksche Waard regionale reststromen verwerken naar compost. Kansen worden verder verkend in samenwerking met team circulair en netwerken zoals Agricycling, Greenhub Zuid-Holland en het netwerk Natuurlijk reststromen. De toenemende druk op zoetwaterbeschikbaarheid vraagt om samenwerking in de gebieden.

Door samen te werken, zoals op de kop van Goeree-Overflakkee, met natuur, landbouw en waterpartijen verkennen we welke maatregelen we kunnen nemen om zoetwater langer vast te houden in zoetwater gevoelige gebieden en proberen we op verdere verzilting te anticiperen.

2.3 Versterken en versnellen van (keten)innovaties

Zuid-Holland richt zich in deze maatregel op het realiseren van toekomstbestendige landbouw door in te zetten op kennisopbouw, netwerkversterking en het versnellen van innovaties. Door samen te werken met agrariërs, marktpartijen, overheden, kennisinstellingen en onderwijs ontwikkelen we in praktijk- en ketennetwerken, 'best practices' voor toekomstige hoogtechnologische, natuurinclusieve en multifunctionele landbouwsystemen. Dit stelt zowel voorlopers als reguliere bedrijven in staat om bij te dragen aan een toekomstbestendige landbouwsector.

Ook heeft de provincie Zuid-Holland de ambitie om in 2040 koploper te zijn in toekomstbestendige voedselproductie, door innovatie en ondernemerschap te stimuleren, met een focus op efficiënte en maatschappelijk waardevolle voedselproductie.

Groene Cirkels

Groene Cirkels is een beweging waarin bedrijven, overheden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties op gelijkwaardige basis samenwerken (triple helix). Deze samenwerking is een vorm van innovatie waarbij bedrijfsbelangen en verduurzaming hand in hand gaan. Er wordt gewerkt aan doelen die voor alle partijen waardevol zijn en die geen van hen zelfstandig kan realiseren. Samen zoeken de partijen naar een gedeelde ambitie – een gemeenschappelijke droom – waarin ieder zijn eigen strategische doelen kan waarmaken. Op die manier ontstaat duurzame innovatie vanuit de kern van de organisaties, waardoor verduurzaming een zichzelf versterkend en voortstuwend proces wordt.

2.3.1 Versterken (keten) samenwerking op kennis en innovatie

Voor toekomstbestendige landbouw is continue kennisontwikkeling en technische en sociale innovatie nodig. Als provincie werken we daarom vanuit de triple helix met zowel overheden, kennisinstellingen als het bedrijfsleven samen aan praktijkgerichte innovaties, fieldlabs en ketensamenwerkingen zoals Groene Cirkels. Maar ook met aanpalende beleidsvelden zoals (circulaire) economie.

Wat

- Het opzetten van een kennis en innovatiestructuur en -agenda rondom de transitiethema's: hoogtechnologisch, natuurinclusief en multifunctionele landbouw.
- Het stimuleren en financieren van praktijklocaties en leernetwerken voor de ontwikkeling van innovatie, gezamenlijke kennisopbouw, kennisdeling en borging.
- Het opzetten van een kennisnetwerk tussen ondernemers, ketenspelers, beleidsmakers en inwoners.
- Het financieren van en deelnemen aan kennisprojecten gericht op toekomstbestendige landbouw.

Hoe

In de verschillende deelgebieden en sectoren is een grote dynamiek zichtbaar van initiatieven en netwerken die zich richten op kennisontwikkeling en innovatie. De provincie wil deze maatschappelijke samenwerking en netwerkdynamiek versterken om zo bij te dragen aan de ontwikkeling van toekomstbestendige landbouwsystemen. We onderscheiden hierin verschillende transitieporen: hoogtechnologisch, natuurinclusief en multifunctioneel. Elk landbouwbedrijf kan, afhankelijk van zijn situatie en ambities, elementen uit deze sporen toepassen op weg naar een duurzame en toekomstbestendige bedrijfsvoering.

Door initiatieven en netwerken te verbinden en samenwerking, agendavorming en programma's te stimuleren kan de ontwikkeling van kennis en innovatie in de gebieden en sectoren worden versneld en breder worden gedeeld. Voorbeelden van leernetwerken die verder ontwikkeld worden zijn het Fieldlab Groene Hart en het Lerend Innovatienetwerk van Stichting Wij.land in het Veenweidegebied en de Boerderij van de toekomst Zuidwestelijke Delta.

Daarop aansluitend ondersteunt de provincie experimenteer- en praktijklocaties. Voorbeelden zijn de Van Pallandt polder, BI-Jovira, Buitenland van Rhooen en het Veenweiden Innovatie Centrum (VIC). Dit zijn initiatieven waar praktijkgericht gewerkt wordt aan duurzaamheidsopgaves, zoals bodemdaling, broeikasgasemissies, omgaan met verzilting en waterkwaliteit. We stimuleren onderlinge samenwerking om gezamenlijk meer impact te kunnen maken.

Vanuit de Groene Cirkels Kaas en Bodemdaling en Duurzame Fritesketen, wordt gewerkt aan innovatieve projecten gericht op duurzame teelt en melkveehouderij. Ook interbestuurlijk werken we in diverse kennis en innovatienetwerken, zoals het netwerk Toekomstbestendige landbouw Zuidwestelijke Delta (IBN TL ZWD) en het Regieorgaan Versnellen Innovatie Emissiereductie Veehouderij en de Praktijkaanpak Emissiearme Veehouderij.

We verkennen het opzetten van een kennisnetwerk voor de agrarische sector. Met als doel het uitwisselen van kennis tussen agrariërs, beleidsadviseurs en andere ketenspelers. Het netwerk kan daarbij een platform worden van waaruit vak-bijeenkomsten participatie kan worden georganiseerd, bijvoorbeeld voor de jaarlijkse herziening van de uitvoeringsagenda. Hiermee proberen we de afstand tussen de overheid en de agrariër te verkleinen.

Vanuit het GLB-NSP heeft de provincie een innovatieregeling geopend. De ondernemers die de subsidie krijgen en met hun systeeminnovatie aan de gang gaan worden ondersteund met een leernetwerk om innovaties door geleerde lessen breder in te kunnen zetten.

De provincie financiert en participeert ook in kennisprojecten. Deze kennisprojecten zijn gericht op het (door)ontwikkelen van maatregelen voor toekomstbestendige landbouw. Bijvoorbeeld een onderzoek naar de potentie van riet op bufferstroken ten behoeve van de biodiversiteit en het verdienmodel. In sommige gevallen voeren we onderzoeken ook zelf uit.

Inter-Bestuurlijk Netwerk (IBN) Toekomstbestendige Landbouw Zuidwestelijke Delta

Komende 3 jaar werken de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland samen in het IBN Toekomstbestendige landbouw Zuidwestelijke Delta. Daarmee zetten zij een succesvolle samenwerking voort die is ontstaan in het Interbestuurlijk programma Vitaal Platteland Zuidwestelijke Delta (IBP).

Een belangrijk project binnen deze samenwerking is de Biodiversiteits-Monitor Akkerbouw (BMA). In de afgelopen 4 jaar is samen met 3 waterschappen en 30 ketenpartijen gewerkt aan de toepassing van doelsturing en een kpi-aanpak in de akkerbouw door de inzet van de biodiversiteitsmonitor akkerbouw. In het project zijn de monitor en kpi's in de praktijk getoetst en doorontwikkeld. 81 boeren (waarvan 21 in Zuid-Holland) zijn gecoacht en beloond voor het leveren van duurzame prestaties. In het project BMA Zuidwest Nederland wordt deze aanpak doorontwikkeld en opgeschaald naar 500 agrariërs in de Zuidwestelijke Delta, waarvan 150 in Zuid-Holland.

Het IBN en het project BMA Zuidwest Nederland dragen daarmee bij aan de verdere ontwikkeling van doelsturing op basis van kritische prestatie indicatoren (kpi's) in de akkerbouw en een toekomstbestendige landbouw.

Tegenover deze diensten staat momenteel echter weinig tot geen financiële vergoeding. Ook ontbreekt het vaak aan verdienmodellen, en is de keten nog niet ingericht op een eerlijke beloning voor boeren die deze diensten leveren.

We ondersteunen ontwikkelingen, netwerken en samenwerkingen die streven naar een markt met bijpassende verdienmodellen, gebaseerd op samenwerking, innovatie en inspirerende praktijkvoorbeelden die laten zien dat het wél mogelijk is.

2.3.2 Stimuleren (keten) samenwerking op verdienmodellen en marktontwikkeling

Een agrarisch ondernemer draagt als beheerder van het landschap bij aan de ontwikkeling van diverse landschaps- en ecosysteemdiensten. Denk hierbij aan water- en luchtkwaliteit, circulariteit, biodiversiteit, een aantrekkelijk landschap, een gezonde bodem en voedselproductie. Deze diensten leveren op hun beurt een belangrijke bijdrage aan maatschappelijke opgaven zoals gezondheid en welzijn, een circulaire economie, recreatie, natuur en milieu.

Wat

- Verkennen wat de mogelijkheden en effecten zijn van het stapelen van beloningen voor duurzame prestaties i.r.t. doelsturing en de KPI-aanpak.
- Onderzoeken van mogelijke vergoedingen voor het leveren van groenblauwe diensten (weidevogelbeheer, realisatie en beheer groenblauwe dooradering en het beperken van broeikasemissies uit veen).
- Het stimuleren van de markt en afzet voor duurzame, lokale en gezonde producten.
- Ondersteunen samenwerking op het verkennen van nieuwe verdienmodellen.

Hoe

De provincie werkt samen met de keten o.a. aan de ontwikkeling van doelsturing en een KPI-aanpak. De boer kan zelf bepalen welke maatregelen worden toegepast. De keten en de overheid kunnen vervolgens deze prestaties stimuleren en belonen. Als verschillende keten en overheden deze prestaties belonen ontstaat er een stapeling van belonen.

In verschillende projecten wordt deze stapeling van belonen verder verkend en ontwikkeld. Denk bijvoorbeeld aan het project Biodiversiteitsmonitor Akkerbouw Zuidwestelijke Delta waarin overheden en verschillende ketenpartijen dit verder onderzoeken en agrarisch ondernemers worden beloond voor hun prestaties. Of denk aan de Groene Cirkel Duurzame Fritesketen waarin de provincie samen met Farm Frites, Wageningen Research en HAS Green Academy werken aan de ontwikkeling van een regeneratief landbouwprogramma waarin ondernemers vanuit de keten worden beloond voor duurzame prestaties. We haken waar mogelijk aan op de Handreiking Stapeling Beloningen van LVVN.

Vanuit de opgaven voor weidevogels, groenblauwe dooradering en klimaat vindt intensief overleg plaats met het Rijk over passende vergoedingen voor het leveren van groenblauwe diensten. De provincie zet daarbij in op hogere beheervergoedingen, langlopende contracten en extra toeslagen voor bedrijven die een groot deel van hun grond – bijvoorbeeld meer dan 20% – hiervoor inzetten. Tot circa 15 à 20% is dit binnen het huidige Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) financieel goed in te passen; daarboven wordt het vaak moeilijk rendabel.

Om deelname aantrekkelijker te maken, werkt de provincie samen met BIJ12 aan een regeling die de waardedaling van gronden compenseert wanneer aangekochte gronden worden ingezet voor groenblauwe diensten. Met een sterkere grondpositie kunnen bedrijven extensiveren zonder in te leveren op productie, wat het voor ondernemers aantrekkelijker maakt om deel te nemen aan deze duurzame ontwikkeling.

In de Groene Cirkel de Tuin van Holland komen smaak, gezondheid, duurzaamheid, historie en innovatie samen. Samen met chefs, artsen, boeren en andere ketenspelers zetten zij zich in voor een gezonde en duurzame keuken voor iedereen, met lokale producten als basis. Vanuit dit gedachtengoed wordt er gewerkt aan het stimuleren van de markt van natuurinclusieve producten uit de regio, met een passend verdienmodel voor de boer.

Dit wordt gedaan door het samenbrengen en mobiliseren van vraag door middel van catering en horeca, het sluiten van de lokale keten en boeren toekomstperspectief geven om meerjarige natuurinclusief te kunnen telen. Nauw verbonden aan dit gedachtengoed is de ontwikkeling van de Bio Beleefregio Zuid-Holland, met een focus op het vergroten van de markt van biologische producten en het verbinden van de boeren aan de burgers. Een kwartiermaker Bioregio is aangesteld in de provincie en in de komende jaren wordt er met de verschillende netwerken gekeken hoe hier verder invulling aan gegeven kan worden.

Voedselvisie Zuid-Holland

De provincie Zuid-Holland heeft met de Voedselvisie zeven ambities geformuleerd voor een toekomst-bestendig voedselsysteem.

1. Voedsel uit de regio
2. Inwoners eten zich gezond
3. Zuid-Holland leidend in innovatie en ondernemingsruimte voor voedselproductie
4. Toekomstperspectief voor agrarische ondernemingen
5. Zero-waste in Zuid-Holland
6. Nieuwe eiwitbronnen
7. Biotechnologie maakt Zuid-Holland leidend in duurzame voedselproductie

De visie is gepresenteerd in het voorjaar van 2025 en biedt een handreiking om binnen de provincie Zuid-Holland programma's te ontwikkelen die invulling geven aan deze ambities. De visie is ontwikkeld in nauwe samenwerking met programma's die zich al bezighouden met thema's rondom voedsel, waaronder team Landbouw. In samenwerking wordt gekeken op welke manier er al aan de ambities wordt gewerkt en op welke manier we dit nog kunnen versterken. Voor ambitie 1, 3 en 4 heeft team Landbouw een centrale rol.

De zoektocht naar nieuwe verdienmodellen is een continue ontwikkeling. Enkele voorbeelden zijn:

- *Nieuwe teelten*: Om extensieve vezelteelten te verkennen en te koppelen aan betaalbare verdienmodellen, wordt ingezet op een integrale en samenwerkingsgerichte aanpak. Voor de samenwerking met ketenpartijen wordt aangesloten bij het programma Building Balance, onderdeel van de Nationale Aanpak Biobased Bouwen (NABB). Binnen de organisatie wordt gezocht naar betere afstemming tussen de afdelingen circulair, landbouw en wonen. Er wordt ruimte gecreëerd voor pilots of kleinschalige experimenten om de

haalbaarheid van vezelteelten in de regio te testen en beter zicht te krijgen op het verdienvermogen. Aansluiten bij bestaande initiatieven zoals de Groene Cirkels biedt kansen om vezelteelten te positioneren binnen bredere duurzaamheidsambities en om beloningsstructuren voor duurzame prestaties verder te ontwikkelen.

- *Nutriëntenwaarde*: Vanuit de GLB NSP EIP Keteninnovatie Subsidie is een project van Harvest care gefinancierd, waarbij een Agri-Health Outcome Payment Model (AHOPM) wordt ontwikkeld. Het project richt op het ontwikkelen van een duurzaam verdienmodel voor boeren door biologische producten via een 'voedselapotheek' als medisch voorgeschreven pakket te verkopen. Vanuit de Groene Cirkel De Tuin van Holland is de samenwerking opgezocht op dit project, en wordt deze de komende tijd verder verkend.
- *Koolstofvastlegging*: Vanuit het Interbestuurlijke Programma Zuidwestelijke Delta (IBP-VP ZWD) loopt de pilot Koolstofboeren Zuidwestelijke Delta. Hier wordt gewerkt aan een schaalbaar model voor koolstofvastlegging. Verschillende ketenpartijen maken contract afspraken met agrarisch ondernemers om koolstof vast te leggen. Een vervolg van het project in de regio Zuid-Holland wordt nader verkend.

3 Planning

In bijlage 1 is een schematische weergave opgenomen van de voorziene activiteiten in deze uitvoeringsagenda, uitgezet in de tijd. De wereld waarin we opereren is dynamisch en aan verandering onderhevig. Het is dan een utopie om alle activiteiten vijf jaren vooruit te plannen. We focussen ons in eerste instantie dan ook vooral op 2025 en 2026.

De uitvoeringsagenda bestaat uit lopende en voorgenomen activiteiten die in samenwerking met boeren en andere gebiedspartners worden onderzocht en uitgevoerd. Soms betreft het concrete projecten zoals een landbouwloket, een onderzoek of een regeling. Soms betreft het voorgenomen beleidsontwikkeling die meeloopt in de jaarlijkse herzieningen van het omgevingsbeleid. En soms betreft het meerjarige netwerken zoals Groene Cirkels en Fieldlabs, waar we innovaties van verwachten maar nooit kunnen garanderen.

De agenda wordt samen met onze partners verder ontwikkeld, hierbij rekening houdende dat we sterk van elkaar afhankelijk zijn. Elk jaar zal er dan ook een herziening van de agenda komen, waarbij we verwachten steeds strategischer en gericht te kunnen opereren.

4 Financiën

De maatregelen worden via verschillende lijnen gefinancierd. Een deel komt uit structureel beschikbaar gesteld budget, een deel uit incidentele middelen waarvoor Provinciale Staten kaders hebben meegegeven, en een deel uit Europese of rijksmiddelen die zijn bedoeld voor de transitie van de landbouwsector. Waar mogelijk wordt ook gezocht naar cofinanciering door andere partners in de keten en door medeoverheden. Deze agenda is een eerste versie en zal in de komende jaren verder worden aangescherpt.

In het laatste kwartaal van 2025 worden de bij de Kadernota 2026 nieuw beschikbaar gestelde middelen geprogrammeerd. Voor een deel van de middelen wordt bij de behandeling van de Begroting 2026 een bestedingsvoorstel aan Provinciale Staten voorgelegd. Het gaat daarbij met name om middelen die eerder bij amendement beschikbaar zijn gesteld en waaraan een specifiek doel is verbonden. Voor de vrij besteedbare middelen wordt zo veel mogelijk aansluiting gezocht bij de beleidsdoelen uit de Omgevingsvisie. Ook is aansluiting gezocht bij projecten die in het kader van de ZHPLG zijn getoetst en bij kansen die zich in de gebieden voordoen. Bij de eerste herziening van deze agenda, in het eerste kwartaal van 2026, wordt een overzicht toegevoegd van alle gestarte projecten en de daarbij horende dekkingsbronnen.

4.1 Financieel kader

Provinciale Staten hebben aan het begin van deze collegeperiode jaarlijks structureel € 1,4 miljoen beschikbaar gesteld voor landbouw. In het coalitieakkoord tot 2027 is daar € 4 miljoen aan toegevoegd.

Een groot deel van de beschikbare landbouwmiddelen komt uit Europa via het GLB-NSP. Dit betreft tot 2027 een bedrag van € 24 miljoen. Provinciale Staten hebben daar tot 2027 € 22 miljoen cofinanciering tegenover gezet. Per 2028 komen nieuwe GLB-middelen beschikbaar. Hierbij is het nog onzeker welke omvang de middelen hebben en welke rol en invloed we als provincie krijgen in de besteding. De Europese Commissie brengt namelijk het GLB in de periode 2028-2034 samen met andere fondsen in één overkoepelend fonds waarin beleidsdoelen, interventietypen, financieringsbronnen uit meerdere domeinen moeten worden samengebracht. We nemen als provincie deel aan de landelijke werkgroep die uitdenkt en adviseert over de vormgeving van de multi-level governance voor de gecombineerde fondsen. De deelname wordt geleverd vanuit Team EU, met input vanuit Team Landbouw.

Daarnaast zijn in de afgelopen jaren, mede door de politieke dynamiek, verschillende amendementen en moties aangenomen. Een overzicht daarvan is opgenomen in onderstaande tabel.

Tabel 1: Beschikbare incidentele middelen

Omschrijving	Bedrag	Planning
Coalitieakkoord	€ 4,0 mln.	2023 tot en met 2027
Amendement 908 Zaaïen voor de toekomst	€ 2,5 mln.	Na 2026, behandelvoorstel volgt
Amendement 913 Investeer in toekomstbestendige landbouw	€ 2,0 mln.	Na 2026, behandelvoorstel volgt
Amendement 922 Impuls voor toekomstbestendige innovaties land- en tuinbouw	€ 1,0 mln.	Behandelvoorstel volgt
Amendement 821 Geen lege handen voor de landbouw	€ 2,0 mln.	Programmering vastgesteld met VJN 2025
Amendement 923 Geen lege handen voor de landbouw	€ 2,0 mln.	Programmering in overeenstemming amendement 821
Subtotaal Landbouw	€ 13,5 mln.	2025- 2027
GLB-NSP cofinanciering PZH	€ 22 mln.	2023 t/m 2027
GLB-NSP Europese middelen	€ 24 mln.	2023 t/m 2027
Totaal GLB-NSP	€ 46 mln.	2023 t/m 2027
Totaal Landbouw	€ 59,5 mln.	

Tabel 2: Prognose per maatregel Uitvoeringsagenda Landbouw

Maatregel	2025	2026	2027	2028
Maatregel 1: Ruimte voor Toekomstbestendige Landbouw	€ 24.320	€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000
Maatregel 2: Versterken van Economisch Duurzame en Vitale Landbouwbedrijven	€ 8.432.190	€ 10.172.051	€ 3.572.000	€ 2.512.000
Maatregel 3: Versterken en Versnellen van (Keten)Innovaties	€ 4.701.666	€ 11.633.665	€ 1.305.385	€ 678.900
Totaal	€ 13.158.176	€ 21.855.716	€ 4.927.385	€ 3.240.900

5 Communicatie en participatie

Zoals eerder aangegeven is deze agenda een eerste stap vooruit, waarbij samen met de partners, de agenda jaarlijks wordt herzien.

De relatie tussen de agrarische sector en overheden is de afgelopen jaren onder druk komen te staan. Onduidelijkheid over beleid en uiteenlopende verwachtingen leiden regelmatig tot misverstanden of wantrouwen. Het is belangrijk om te beseffen dat dit helaas de situatie is, en we deze relatie stap voor stap hebben te verbeteren. Een belangrijk onderdeel hiervan is bewuste communicatie. Door duidelijk te maken waarom we bepaalde keuzes maken en hoe deze keuzes zich verhouden tot de praktijk op het erf.

Tegelijkertijd is er aandacht voor wat er leeft in de sector. Dat vraagt om tweerichtingsverkeer en om communicatie die ook echt uitnodigt tot gesprek.

Participatie en samenwerking door ontwikkeling agenda

Bij het ontwikkelen van deze agenda is gebruik gemaakt van input en feedback van een groep stakeholders: afgevaardigden die als vertegenwoordigers van de boeren in Zuid-Holland optreden. Deze samenwerking is zeer waardevol en belangrijk voor de verdere ontwikkeling van de agenda. We gaan deze stakeholder groep verder uitbouwen, en jaarlijks bijeen laten komen om gezamenlijk tot een jaarlijkse herziening van de agenda te komen.

Perspectief geven en ophalen

Communicatie draagt bij aan het verhelderen van het provinciale perspectief: wat is onze langetermijnvisie voor de sector en waar liggen de ontwikkelkansen? Tegelijkertijd gebruiken we communicatie om het perspectief van de sector zelf beter in beeld te krijgen. Wat is er nodig om stappen te zetten, en welke randvoorwaarden zijn daarvoor cruciaal? Door deze perspectieven naast elkaar te leggen, versterken we de uitvoerbaarheid en het realiteitsgehalte van het beleid.

Versterken en benutten van netwerken

De provincie investeert in netwerken van agrariërs, kennisinstellingen, ketenpartijen en overheden. Deze netwerken vormen een belangrijke schakel in het delen van kennis, het organiseren van inspiratiebijeenkomsten en het volgen van ontwikkelingen in de praktijk. Ze helpen ook om gericht en passend participatie te organiseren bij nieuwe beleidsontwikkelingen. Zo sluit beleid beter aan op de diversiteit binnen de sector en de praktijk op het erf.

Zichtbaar maken van verduurzaming

In Zuid-Holland werken veel agrarische ondernemers aan verduurzaming. Voorbeelden zijn precisielandbouw, kringloopaanpakken, biologische productiemethoden en nieuwe vormen van natuurbeheer. De provincie maakt deze ontwikkelingen zichtbaar via onder andere social media, vakmedia en bijeenkomsten. Daarmee laten we zien dat de transitie al in gang is, en dat er verschillende routes zijn naar toekomstbestendige landbouw, zowel technologisch als natuurinclusief.

Draagvlak versterken door het eerlijke verhaal te delen

De provincie maakt ontwikkelingen in de landbouw zichtbaar voor een breder publiek. Door middel van gerichte communicatie laten we zien hoe de sector zich ontwikkelt en waar deze raakt aan bredere maatschappelijke opgaven zoals natuur, water, wonen en economie. Een herkenbaar en eerlijk verhaal, met aandacht voor kansen en spanningen, draagt bij aan vertrouwen en aan maatschappelijk draagvlak voor de landbouwtransitie.

Participatieproces Uitvoeringsagenda Landbouw

- 2024: Een groep vertegenwoordigers uit de landbouwsector kwam bijeen om te reflecteren op een eerste aanzet tot een landbouwkoers voor de provincie Zuid-Holland. In deze koers werden de drie maatregelen (zoals uitgewerkt in deze agenda) gepresenteerd.
- Najaar 2024: Presentatie van de Landbouwkoers Zuid-Holland. Dit was de eerste aanzet tot het uitvoeringsprogramma.
- Voorjaar 2025: Werksessie waarbij leden van de Provinciale Staten (PS) op een interactieve manier input hebben kunnen geven n.a.v. de Landbouwkoers 2025
- Juli en augustus 2025: Informele samenkomsten met dezelfde groep vertegenwoordigers als in 2024, om feedback op te halen op de 0.75 versie van de Uitvoeringsagenda Landbouw 2025-2030.
- December 2025: Uitvoeringsagenda Landbouw Zuid-Holland 2025-2030
- 2026-2030: jaarlijkse herziening van de Uitvoeringsagenda op basis van participatie met vertegenwoordigers uit de landbouwsector.

Bijlage 1: Planning

Bijlage 1: Planning

Legenda:
Rood = jaarlijkse cyclus
Wit = landbouwbreed
Paars = melkveehouderij
Groen = akkerbouw

Uitvoeringsagenda Landbouw Zuid-Holland			2025	2026	2027	2028	2029
	Cyclus herziening omgevingsbeleid	Fase 0: Signaal - opnemen Lange Termijn Agenda (LTA) omgevingsbeleid Fase 1: Verkenning & Onderzoek Fase 2: Startnotitie (incl. participatie) Fase 3: Beleidsaanpassing Fase 4: Beleidsuitvoering Fase 5: Monitoring & Evaluatie					
	Planning & control cyclus	Kadernota jaar n+1 Begroting jaar n+1 Voorjaarsnota jaar n Najaarsnota jaar n Jaarrekening jaar n-1					
	Cyclus herziening uitvoeringsagenda landbouw	Evaluatie uitvoeringsagenda jaar n-1 Updaten uitvoeringsagenda jaar n+1 Vastleggen uitvoeringsagenda jaar n+1					
Maatregel	Sub maatregel	Activiteit	Q1 Q2 Q3 Q4	Q1 Q2 Q3 Q4	Q1 Q2 Q3 Q4	Q1 Q2 Q3 Q4	Q1 Q2 Q3 Q4
2.1 Ruimte voor Toekomstbestendige landbouw	2.1.1 Visie op toekomstbestendige landbouw	Onderzoek naar geschiktheid landbouwgrond Ontwikkelen ruimtelijke strategie landbouw Participeren gebiedsprocessen Het beschermen van duurzame, productieve landbouwgronden en -gebieden bij herziening omgevingsbeleid					
		Inzicht krijgen doelen op Europees, nationaal en provinciaal niveau					
	2.1.2 Heldere en realistische doelen	Klimaatopgave Onderzoek emissieplafond Doelen opnemen of aanvullen bij herziening omgevingsbeleid Doorontwikkeling doelstelling en integratie in verder beleid Start kwartiermaker/ Plan van aanpak (GS Voorstel)					
		2.1.3 Stimulerende wet- en regelgeving en omgevingsverordening die bewegingsruimte biedt					
2.2 Versterken van economisch duurzame en vitale landbouwbedrijven	2.2.1 Stimuleren landbouwbedrijven	Het ontwikkelen van een integrale kwantitatieve aanpak (IKA) Model (door)ontwikkeling Melkveehouderij Akkerbouw Bedrijfsondersteuning Pilot Koezcoach: model testen Beleidsondersteuning Het inzetten van een KPI-aanpak Ontwikkeling KPI-aanpak Melkveehouderij Bollenteelt Akkerbouw KPI projecten in gebieden Midden-Delfland (melkveehouderij) Waarden (melkveehouderij) Project Groene Cirkel Duurzame Fritesketen BMA en scenario's Project Biodiversiteitsmonitor akkerbouw (BMA) Zuidwestelijke Delta Project Groene Cirkel Duurzame Fritesketen Regeneratieve landbouw Project Biodiversiteitsmonitor akkerbouw Zuid-Holland Kennis en ondersteuning Ontwikkelen en aanbieden van ondersteunende kennis- en leerprogramma's Kennisprogramma Bodem als Basis Project Bodem als basis akkerbouw Aanpak voor Jonge Boeren (??) Inzetten bedrijfscoaches Subsidies (door)ontwikkelen en openstellen Ontwikkeling subsidieregeling landbouw Openstelling subsidieregeling landbouw Evaluatie en doorontwikkeling subsidieregeling landbouw Uitvoering huidige GLB 2023-2028 Voorbereiding GLB periode na 2028 Uitvoering GLB periode na 2028 Uitvoering RPGB Grondinstrumentarium ontwikkelen en inzetten Ontwikkelen grondinstrument Het verkennen van mogelijkheden van nieuwe ruimtelijke functies Verkenning veenlandbouw Inzetten grondinstrument Pilot herziening pachtbeleid De (door)ontwikkeling en implementatie van een landbouwkot Fase 1: het loket als overzicht (marktplaats) Fase 2: het loket als middel in het landbouwprogramma Fase 3: het loket als middel in de gebiedssamenwerking Betrokken gebiedsprocessen ZH-PLG Veehouderij (veenweiden) Gebiedsofferte Groene Hart Noord Veehouderij (delta) Akkerbouw (delta) Akkerbouw (kust en duinen en veenweide) Stimuleren verduurzaming andere veehouderijsectoren Inventarisatie structuur en kansen andere veehouderijsectoren					
		Het doorontwikkelen van de aanpak voor natuurinclusieve landbouw Kwartiermaker Natuurinclusieve landbouw Kwartiermaker Biologische regio Het stimuleren van biodiversiteit in een groenblauw netwerk Samenwerking en afstemming met GBDA projecten Kwartiermaker Agroforestry Verkenning landschapsfondsen Verbeteren bodem en kwaliteit mest en verwaarden grondstofstromen Project Sensorisch landschap Project circulariteit begint bij de bodem Hoeksche waard (Agricycling) Project circulariteit begint bij de bodem Zuid-Holland (Agricycling) Deskstudie mestvormen, mestverwerking en optimaal mestmanagement Verwaarding van mest- en nutriëntenkringlopen tussen akkerbouw en melkveehouderij					

		Project mestkringloop Voorne-Putten Verkenning HAS studenten Uitvoering Bijdragen aan de beschikbaarheid en verdeling van zoetwater en omgaan met verzilting Project Zoetwater Goeree Overflakkee Project Zoetwater Zuid-Hollandse eilanden					
2.3 verstriben en versnellen van (keten)innovaties	2.3.1 Versterken (keten)samenwerking op kennis en innovatie	Het opzetten van een kennis- en innovatiestructuur en agenda Interbestuurlijke netwerk toekomstbestendige landbouw Zuidwestelijke Delta Boerderij van de toekomst Zuidwestelijke Delta Project Proeftuin kringlooplandbouw Van Pallandt polder Ontwikkelen van een kennis en innovatie platform Natuurinclusieve Akkerbouw Uitvoeren van kennis en innovatie platform Natuurinclusieve akkerbouw Doorontwikkelen Bhuitenland van Rhoon Actieagenda Voedselvisie Het stimuleren en financieren van praktijklocaties en leernetwerken Melkveehouderij / veenweiden Fieldlab Groene Hart Lerend innovatienetwerk Veenweiden Veenweiden innovatie centrum Groene Cirkel Kaas & Bodemdaling Akkerbouw Groene Cirkel Duurzame Fritesketen Rotterdam de Boer op Het stimuleren van systeeminnovatie GLB EIP subsidieregeling Het opzetten van een kennisnetwerk Plan kennisnetwerk Het financieren van en deelnemen aan kennisprojecten PPS Boeren en Biodiversiteit Deelnemen aan Praktijkaanpak en Regieorgaan emissiearme veehouderij Onderzoeken maatregelen toekomstbestendige veehouderij Zuiverende gewassen voor waterkwaliteit in veenweidegebieden Wijs met Wormen					
		Interbestuurlijke verkenning verdienmodel groenblauwe diensten Verkennen stapelen beloningen voor duurzame prestaties Stimuleren van de markt duurzame, lokale en gezonde producten Organiseren van inkoopcollectief aan de vraagkant Ontwikkelen van lokale keten (logistiek/verwerking/distributie etc) Organiseren van samenwerking aan de aanbodkant Kwartiermaker bioregio Actieplan Biologische regio Samenwerking Groene Cirkel Tuin van Holland Ondersteunen samenwerking op verkennen van nieuwe verdienmodellen Rundveemest in potgrond Nieuwe teelten Samenwerking vernieuwersnetwerk Biobased Teelten Project Agri Health Outcome Payment Model Project Koolstofboeren Zuid-Holland					

Colofon

Dit is een uitgave van de provincie Zuid-Holland.
December 2025.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met
secretariaat-landbouw@pzh.nl

Provincie Zuid-Holland
Postbus 90602
2509 LP Den Haag
www.Zuid-Holland.nl

Tekst
provincie Zuid-Holland.

Vormgeving en productie
Vakteam Grafimedia,
provincie Zuid-Holland.

251003724

